

Výroba mléka v ČR, v kandidátských zemích a v EU

Kvapilík J.

Výzkumný ústav živočišné výroby Praha-Uhřetěves

Úvod

V současné době je již samozřejmým a vcelku úspěšně plněným úkolem chovu dojených krav produkce kvalitních potravin. Ve všech agrárně vyspělých zemích se však za rovnocenné produkci potravin považují i další, tzv. mimoprodukční funkce chovu krav i dalších kategorií skotu. Schopnost přeměňovat objemná krmiva na mléko a maso je hlavní příčinou úzké vazby chovu skotu na zemědělskou půdu. S respektováním ekologických hledisek a ochrany životního prostředí se zvyšuje význam chovu skotu při udržování trvalých travních porostů a krajiny v přirozeném a kulturním stavu zejména v podhorských a horských regionech. Ve všech oblastech má chov skotu pozitivní vliv na úrodnost půdy, zajišťuje relativně stálé příjmy podnikům v průběhu roku a je zdrojem pracovních míst v resortu zemědělství, ve zpracovatelském průmyslu, v navazujících odvětvích a službách. Kromě plnění všech uvedených "funkcí" jsou krávy vzhledem k produkci telat nenahraditelnou kategorií při zajišťování obměny stáda a chovu všech dalších kategorií skotu.

Proto je nutno považovat za pochopitelnou a oprávněnou snahu všech států včetně ČR vyrábět, spotřebovávat i exportovat optimální množství mléka a chovat optimální počet krav i jiných kategorií skotu k plnění všech produkčních a neprodukčních funkcí.

Celosvětová produkce a spotřeba mléka

V roce 2000 dosáhla celosvětová produkce mléka cca 487 milionů tun. Hlavními výrobci mléka (56,7 %) jsou z celosvětového hlediska stávající členské státy EU, Indie a USA. Deset kandidátských států se na světové produkci mléka v roce 2000 podílelo 5,6 % (tab. 1).

Tab. 1 Celosvětová produkce mléka

Producent¹⁾	tisíc tun v roce	podíl v	index
-------------------------------	-------------------------	----------------	--------------

	1996	1998	2000	roce 2000	2000/1996
EU (stávajících 15 států)	121 519	121 404	122 227	25,1	100,6
Indie ²⁾	65 900	71 300	77 700	16,0	117,9
USA	69 859	71 372	76 048	15,6	108,9
Rusko	35 819	33 197	31 938	6,6	89,2
Kandidátské země (10)	28 355	29 024	27 652	5,6	97,5
<i>z toho - Polsko</i>	<i>11 696</i>	<i>12 596</i>	<i>11 300</i>	<i>2,3</i>	<i>96,6</i>
<i>- ČR</i>	<i>2 806</i>	<i>2 716</i>	<i>2 860</i>	<i>0,6</i>	<i>101,9</i>
Brazílie	19 845	22 100	22 500	4,6	113,4
Ukrajina	14 926	13 738	12 615	2,6	84,5
Nový Zéland	10 648	10 500	12 500	2,6	117,4
Austrálie	9 307	10 483	11 000	2,3	118,2
Argentina	8 900	9 684	9 605	2,0	107,9
Mexiko	7 814	8 617	9 200	1,9	117,7
Turecko	9 465	9 000	9 000	1,8	95,1
Japonsko	8 657	8 572	8 499	1,7	98,2
Čína	6 250	6 621	8 420	1,7	134,7
Kanada	7 900	8 374	8 376	1,7	106,0
Ostatní země	45 636	41 014	39 720	8,2	87,0
Celkem	470 800	475 000	487 000	100,0	103,4

1) s podílem nad 1,5 % z celosvětové produkce v roce 2000;

2) včetně buvolího mléka.

V rozmezí let 1996 až 2000 se světová produkce mléka zvýšila o cca 16 767 tis. tun, to je o 3,4 %. K nejvyššímu relativnímu nárůstu výroby mléka došlo v Číně, Austrálii, Indii, Mexiku a na Novém Zélandu. Ve stejném období se ve státech EU výroba mléka v důsledku přísné kontingentizace zvýšila pouze o 0,6 %, v deseti kandidátských zemích pak poklesla o 2,5 %.

Při předpokladu, že je světová roční produkce mléka (cca 487 mil. tun) využita k výživě celosvětové populace (cca 6 miliard osob), připadá na jednoho obyvatele Země roční spotřeba ve výši cca 81 až 82 kg mléka. Z dostupných údajů o spotřebě mléka a hlavních mléčných výrobků (tab. 2) je zřejmé, že zdaleka ne každý obyvatel naší planety si může uvedenou, na evropské poměry minimální, spotřebu mléka dovolit.

Tab. 2 Spotřeba mléka a mléčných výrobků ve vybraných zemích (kg na osobu a rok)

Stát	konzumní mléko		máslo		sýry	
	1995 ¹⁾	2000 ²⁾	1995 ¹⁾	2000 ²⁾	1995 ¹⁾	2000 ²⁾
EU - 15	93,2	95,4	4,6	4,3	16,6	18,3
Polsko	88,9	83,0	3,4	4,3	9,2	10,2

ČR	66,7	72,5	4,5	4,1	6,5	10,5
Ukrajina	74,6	87,8	1,9	2,3	1,7	1,1
Kanada	90,8	87,8	2,8	2,9	10,9	11,6
USA	101,2	91,3	2,0	2,2	13,6	15,3
Argentina	56,6	68,0	1,3	1,2	10,4	11,4
Austrálie	108,8	108,7	3,1	3,1	10,3	11,4
N. Zéland	96,1	99,2	9,0	7,0	8,4	7,3
Japonsko	41,5	38,6	0,7	0,7	1,6	1,8
jižní Afrika	x	x	0,3	0,2	0,9	1,0

1) *vyjíměčně uveden rok 1996;*

2) *vyjíměčně uveden rok 1999.*

Výrobní potenciál většiny evropských států, který je ovlivněn mimo jiné vcelku příznivými přírodními podmínkami k výrobě mléka a chovu dojených krav, je vyšší než dosahuje domácí spotřeba. Proto k zamezení dalšímu zvyšování objemu produkce mléka jsou Evropskou unií a dalšími státy realizována opatření k ochraně domácího trhu a k uplatnění nadvýroby mléčných výrobků na světových trzích. Při volném působení tržních podmínek, bez ochrany domácího trhu a bez podpory exportu by byl odbyt mléka vyrobeného v Unii ohrožen, a to především z ekonomických důvodů. Podle údajů Spolkového ústavu pro zemědělství v Braunschweig-Völkenrode dosahují úplné náklady na 1 kg mléka v prosperujících podnicích Německa a mnoha dalších státech EU nejméně 28 až 31 centů. V USA a v některých východoevropských zemích dosahují náklady kolem 20 centů, na Novém Zélandu, v Austrálii, v Argentině a zčásti i v zemích střední a východní Evropy pak 13 až 15 centů za 1 kg mléka. Rozdíly v nákladech jsou způsobeny rozdílnou výší mezd (pracovních nákladů) a klimatickými faktory. Náklady na 1 kg mléčné kvóty, které je nutno na rozdíl od třetích zemí ve státech EU zohledňovat, dosahují 2 až 4 centy. Náklady na mezinárodní přepravu trvalých mléčných výrobků, např. z Nového Zélandu do Evropy, se v přepočtu na 1 kg mléka pohybují kolem 3 centů.

Z uvedeného konstatování vyplývá, že zásobování evropského obyvatelstva kvalitními výrobky je a bude zřejmě i v budoucnosti v dostatečné míře zajištěno. Pro všechny státy je však z mnoha důvodů (mimoprodukční funkce, osídlení venkova, "údržba" krajiny, sociální důvody, zaměstnanost aj.) významné, aby ve vztahu ke konkrétním podmínkám, potřebám a tradici ve výrobě mléka mohly maximum mléčných produktů vyrábět, popř. exportovat, z mléka vyrobeného v "domácích" podnicích. Administrativní omezení produkce (mléčnými kvótami) by mělo členskými státy Unie vymezit podmínky umožňující plnění úkolů a cílů společné zemědělské politiky v přijatelné míře.

Mléčné kvóty v EU a v kandidátských zemích

Do konce roku 2002 zřejmě ukončí předvstupní jednání s EU osm kandidátských středo- a východoevropských zemí. Ze zbývajících několika kapitol

bude pro všechny kandidátské země i EU pravděpodobně nejnáročnější problematika zemědělství. Kromě jiných bude s uchazeči o členství v Unii vyjednáno i objem národních mléčných kvót. V rámci přípravy na členství v EU předložily všechny kandidátské země svoje požadavky na regulované ukazatele chovu a produkce skotu včetně mléčných kvót. Začátkem letošního roku předložila návrh na regulované početní stavy skotu s nárokem na dotace a na mléčné kvóty i Komise EU. Z hlediska plnění neprodukčních funkcí, zejména pak využívání zemědělské půdy a trvalých travních porostů, budou pro všechny státy rozhodující celkové regulované početní stavy skotu včetně dojených krav. Protože však dojnice představují ve všech státech s chovem skotu jeho hlavní kategorii, je stručně pojednáno o aktuální problematice mléčných kvót v EU a v osmi kandidátských zemích, a to především z hlediska produkce mléka (kvóty) na jednotku zemědělské půdy.

Stávajícím členským státům Unie jsou stanoveny národní mléčné kvóty Nařízením rady (EU) č. 1256/1999 ze 17. května 1999. Kvóty platné pro období od 1.4.2002 do 31.3.2005 jsou uvedeny v tab. 3.

Tab. 3 Národní mléčné kvóty členských států EU

Stát	Mléčná kvóta (tun)			Mléčná kvóta (kg) na	
	dodávková	přímý prodej	celkem	ha zem. půdy	obyvatele
Nizozemí	10 991 900	82 792	11 074 692	5 507	698
Belgie	3 140 696	169 735	3 310 431	2 394	326
Lucembursko	268 098	951	269 049	2 118	632
Dánsko	4 454 640	708	4 455 348	1 657	840
Německo	27 767 036	97 780	27 864 816	1 624	339
Irsko	5 386 557	9 189	5 395 764	1 243	1 429
Finsko	2 394 528	10 000	2 404 528	1 107	465
Švédsko	3 300 000	3 000	3 303 000	1 062	373
V. Británie	14 393 669	216 078	14 609 747	904	245
Francie	23 793 932	441 866	24 235 798	855	413
Rakousko	2 534 979	205 422	2 740 401	802	339
Itálie	10 298 399	231 661	10 530 060	710	183
Portugalsko	1 835 461	37 000	1 872 461	490	187
Španělsko	6 007 564	109 386	6 116 950	239	155
Řecko	699 817	696	700 513	200	66
Celkem	117 267 276	1 616 264	118 883 558	924	316

Při průměru 924 kg kolísá v přepočtu na 1 ha zemědělské půdy mléčná kvóta mezi státy EU v širokém rozmezí, a to od 200 kg Řecku do 5 507 kg v Nizozemí. Značnou variabilitu vykazuje i přepočet mléčné kvóty na obyvatele. Při průměru EU 316 kg na obyvatele se jedná o 66 kg v Řecku až 1 429 kg v Irsku.

Obdobné národní mléčné kvóty budou po náročných jednáních přiděleny i kandidátským zemím. Národní mléčné kvóty požadované osmi kandidátskými zeměmi

a návrh Komise EU na jejich přidělení spolu s dalšími vybranými ukazateli uvádí tab. 4. Je z ní zřejmé, že návrh EU na objem národních mléčných kvót je u všech kandidátských zemí nižší než požadovaly (40,8 % u Lotyšska až 80,8 % u ČR) a než činila produkce mléka v roce 2000 (59,5 % u Lotyšska až 93,6 % u Maďarska).

Tab. 4 Ukazatele národních mléčných kvót kandidátských zemí (KZ)

Stát	Prod. mléka (2000, tis. t)	kvóta (tun)		návrh kvóty EU (%) z	
		požadavek	návrh EU	požadavku	prod. 2000
ČR	2 860	3 100 000	2 505 553	80,8	87,6
Estonsko	700	900 000	562 000	62,5	80,4
Litva	1 700	2 250 000	1 459 000	64,8	85,8
Lotyšsko	823	1 200 000	489 474	40,8	59,5
Maďarsko	2 080	2 800 000	1 946 333	69,5	93,6
Polsko	11 300	11 217 000	8 875 000	79,1	78,5
Slovensko	1 100	1 235 900	946 150	76,6	86,0
Slovinsko	649	695 000	463 333	66,7	71,4
Celkem	21 212	23 397 900	17 246 843	73,7	81,3

Objektivnější měřítko k posouzení kandidátskými zeměmi požadovaného a EU navrženého objemu národních mléčných kvót poskytuje přepočtení kvót na hektar zemědělské půdy a na obyvatele (tab. 5).

Tab. 5 Mléčné kvóty kandidátských zemí na 1 ha zemědělské půdy a na obyvatele

Stát	kvóta/ha zem. půdy (kg)		kvóta/obyvatele (kg)		podíl z kvóty EU (%) ¹⁾	
	požadavek	návrh EU	požadavek	návrh EU	na ha z.p.	na obyv.
ČR	724	585	301	243	63,3	76,9
Estonsko	628	392	643	402	42,4	127,2
Litva	668	433	608	394	46,8	124,7
Lotyšsko	483	197	500	204	21,3	64,6
Maďarsko	453	315	277	193	34,1	61,1
Polsko	608	481	290	229	52,1	72,5
Slovensko	506	387	229	175	41,9	55,4
Slovinsko	1 390	927	348	232	100,3	73,4
Celkem	598	440	316	233	47,6	73,7

1) podíl kvóty navržené EU z průměrné kvóty stávajících členských států EU (z tab. 3).

Z tab. 5 je patrné, že návrh EU na mléčné kvóty kandidátským zemím odpovídá v přepočtu na hektar zemědělské půdy cca 47,6 %, na obyvatele pak 73,7 % srovnatelných ukazatelů ve stávajících členských státech Unie. Zatímco výměra zemědělské půdy a počet obyvatel těchto osmi kandidátských zemí dosahuje cca 28,8 a 19,7 % stejných ukazatelů Unie, návrh objemu národních mléčných kvót předložený Komisí představuje pouze 14,5 % objemu mléčných kvót stávajících patnácti členských států Unie. Protože i kandidátské státy mají snahu plnit veškeré zásady společné zemědělské politiky EU a chov dojených krav směřovat k využívání trvalých

porostů, jistě zdůrazní tuto skutečnost pro projednávání kapitoly "zemědělství" v průběhu letošního roku.

Mléčné kvóty v EU a v ČR

V souladu s přípravou na vstup do EU stanovila i ČR požadované minimální regulované ukazatele chovu skotu, tedy i požadavek na národní mléčnou kvótu, s cílem odpovědně plnit zásady společné zemědělské politiky Unie a Evropského modelu zemědělství. Vzhledem k přibližujícímu se projednávání kapitoly "zemědělství" a termínu přijetí ČR do EU je v krátké kapitole stručně pojednáno o vývoji základních ukazatelů chovu krav a výroby mléka v ČR ve vztahu k problematice mléčných kvót.

Tab. 6 Orientační ukazatele chovu dojníc a nákupu mléka v EU a v ČR (kg)

Ukazatel	Dojených krav na 100 ha zem. půdy	Mléka na 1 ha zem. půdy a rok¹⁾	Mléka na obyv. a rok¹⁾
EU – průměr (2000)	15,3	924	316
- rozmezí (2000)	3,2 až 77,8	200 až 5 507	66 až 1 429
	Řecko - Nizozemí	Řecko - Nizozemí	Řecko - Irsko
ČR – rok 1989	29,2	1 076 ²⁾	447 ²⁾
- rok 1994	19,4	636 ²⁾	265 ²⁾
- rok 2001	11,3	598 ²⁾	249 ²⁾
- kvóta 3 100,0 mil. kg ³⁾	12,7	724	301
- kvóta 2 505,6 mil. kg ⁴⁾	10,2	585	243
Německo (2000)	26,1	1 624	339
Rakousko (1998)	19,7	802	339

1) mléčná kvóta;

2) nákup mléka (dodávky do mlékáren).

3) kvóta požadovaná ČR, počet krav vypočítán z dojivosti 6 000 kg mléka na krávu a rok a tržnosti 95 %;

4) návrh EU, počet krav vypočítán z dojivosti 6 000 kg mléka na krávu a rok a tržnosti 95 %.

Orientační ukazatele chovu dojených krav a výroby mléka v Unii, v ČR a v Německu a v Rakousku (ve státech se obdobnými přírodními podmínkami) jsou uvedeny v tab. 6. Je z nich zřejmé, že vybrané ukazatele národní mléčné kvóty navržené pro ČR Komisí EU jsou výrazně nižší než srovnatelné ukazatele dosažené v roce 1989, zřetelně nižší než odpovídají mléčné kvótě požadované ČR a mírně nižší než je stávající aktuální stav (rok 2001) této komodity (po dlouhodobé recesi chovu skotu).

Přidělení mléčné kvóty navržené pro ČR Komisí EU by mohlo v ČR ohrozit plnění cílů a úkolů stanovených EU Agendou 2000, především v oblasti ekonomického a ekologického využívání trvalých travních porostů. Při zachování stávajícího trendu ve zvyšování domácí spotřeby mléka a mléčných výrobků by se v určitém časovém horizontu mohla ČR stát zemí dovážející tyto základní potravinářské produkty. Proto by měly být tyto a další skutečnosti využity při jednání s EU o regulovaných ukazatelích chovu skotu.

Závěr

Chov a produkce skotu patří v rámci společné zemědělské politiky mezi nejpřísněji regulované agrární komodity. Poněvadž se Unií přidělené kvóty a regulované ukazatele velmi obtížně a většinou pouze nevýznamně mění, ovlivní jejich výše chov skotu a agrární sektor na dlouhou dobu. Proto by se zřetelem na cíle agrární politiky ČR, na produkční a neprodukční funkce chovu skotu a na dlouhodobou úspěšnou tradici chovu skotu měly být s EU vyjednány kvóty a regulované ukazatele produkce a chovu skotu tak, aby byly srovnatelné se státy hospodařícími v obdobných přírodních podmínkách, a umožňovaly plnit úkoly a povinnosti vyplývající ze zásad společné zemědělské politiky Evropské unie.